

DET TEOLOGISKE FAKULTET

AARHUS UNIVERSITET

2.3. DEN NY ATEISME – MEDSPILLER ELLER MODSPILLER I RELIGIONSDEBATTEN

Abstract: Ny ateisme har spillet en fremtrædende rolle i det danske medielandskab i det forløbne år. En sammenligning med de aktuelle medlemstal antyder, at de ateistiske holdninger i et vist omfang repræsenterer en større gruppe end medlemmerne.

Af [Kirstine Helboe Johansen](#), cand.theol., ph.d., post.doc.

I januar 2009 rejste sig en voldsom debat om brugen af fadervor i skolen. Det primære medie var Kristeligt Dagblad, men debattens aktører strakte sig fra repræsentanter fra skole, kirke og ateistiske foreninger til politiske ordførere og ministre.

Debatten begyndte med enkelte forældre på to folkeskoler i henholdsvis Nørre Nissum og Viborg, som var utilfredse med, at deres børn under obligatorisk morgensamling deltog i fadervor. De rettede henvendelse til Humanistisk Samfund, som tog sagen op, og derefter bredte debatten sig. Fra den ene side blev fadervor i folkeskolen kritiseret for at være forkyndende religiøs praksis, som derfor er imod folkeskoleloven. Fra den anden side blev fadervor fremhævet som enten en primært kulturelt betinget gammel tradition eller som udtryk for en nødvendig uddannelse i det danske samfunds kristne udgangspunkt. De involverede politikere delte sig i de to grupper, samtidig med at særligt Bertel Haarder fremhævede skolernes og skolebestyrelsernes ret til selvbestemmelse. Debatten var intens i flere måneder for langsomt at ebbe ud.

En ny aktør i den danske religionsdebat

Overordnet set handlede diskussionen ikke blot om fadervor i folkeskolen, men om forholdet mellem religion og kultur. Kan en bøn som fadervor opfattes som almen kulturarv og derfor uproblematisk indgå i folkeskolens dagligdag, som flere politikere samt repræsentanter for skole og kirke hævdede? Eller må fadervor opfattes som reel religiøs praksis og derfor som udtryk for forkyndelse i folkeskolen, som repræsentanter for ateistiske foreninger samt enkelte

DET TEOLOGISKE FAKULTET

AARHUS UNIVERSITET

politikere og andre skolerepræsentanter fremførte? Svaret på spørgsmålet afhænger af øjnene, der ser, og af i hvor høj grad man ønsker at fastholde forbindelse mellem dansk og kristen kulturarv.

Debatten er uden tvivl vidnesbyrd om de ateistiske og humanistiske synspunkters indtog i religionsdebatten og i medielandskabet. Repræsentanter for ateistiske og humanistiske foreninger som fx Dennis Nørmark og Erik Bartram Jensen har været ivrige læserbrevs- og kronikskribenter i de fleste af landets aviser og har i høj grad gjort brug af Kristeligt Dagblad, som rummer den mest righoldige religionsdebat. Der er udkommet bøger, hvor særligt Lone Franks bog *Den femte revolution* og Dennis Nørmarks og Lars Andreasens *Det virkelige menneske* har vakt opsigt. Debattørernes position i medielandskabet rækker også ud over religionsdebatten, når Dennis Nørmark optræder som blogger og tv-anmelder i Jyllandsposten og Liselotte Horneman Kragh^[1] blogger samme sted. Dertil kommer mediernes betydelige interesse for oprettelsen af Humanistisk Samfund, som i modsætning til de fleste ateistiske foreninger ønsker at være en fuld humanistisk livstolkning som alternativ til religion og derfor også tilbyder de klassiske overgangsritualer fx ritualer ved fødsel og død.

Ateistiske og humanistiske synspunkter har således haft betydelig diskursiv gennemslagskraft i de danske medier, hvilket først og fremmest understreges af, at repræsentanter for religiøse livstolkninger og særligt folkekirken ikke alene har taget til genmæle i læserbreve og kronikker, men desuden i debatbøger som fx Lars Christiansens og Lars Sandbecks *Gudløse hjerner*.

Den diskursive gennemslagskraft for særligt Humanistisk Samfund kan tolkes som udtryk for, at en overbevist humanistisk livstolkning er en dominerende udfordring for religiøse fællesskaber og folkekirken i særdeleshed. Nærmere undersøgelse viser dog, at de ateistiske og humanistiske foreningers medlemstal fortsat er beskedent, og den rituelle aktivitet, som har været heftigt diskuteret, er begrænset.

Medlemstal, rituel aktivitet og gennemslagskraft

Danmarks største ateistiske forening er Ateistisk Selskab, som har omkring 1200 medlemmer. De tilbyder ikke selv ritualer, men henviser til Humanistisk Samfund eller firmaet Livsцерemonier. Heller ikke Humanistisk Debat gør brug af egne ritualer. Humanistisk Samfund har 325 medlemmer og har selvstændige ritualer. De har tilknyttet tre ceremoniledere, som forestår begravelser; en celebrant, som forestår navngivning og tre celebranter, som udfører vielser. I 2009 er der gennemført seks begravelser, to navngivninger og otte bryllupper. Dertil kommer, at firmaet Livsцерemonier har foretaget en navngivningsceremoni, to begravelser og seks vielser.^[2]

Resultatet giver anledning til flere overvejelser. I forhold til de udførte ritualer er der en entydig overvægt af begravelse og vielse. Konfirmation er indtil videre fraværende, og navngivning er repræsenteret i begrænset omfang. Det tyder på, at begravelse og vielse er de ritualtyper, som opfattes som vigtigst og som i særlig grad kalder på bevidst selvstændig stillingtagen. Der kan dog først drages endelige konklusioner, når den rituelle aktivitet er fulgt over flere år.

I forhold til det tilsyneladende misforhold mellem de humanistiske og ateistiske foreningers diskursive gennemslagskraft og deres fortsat begrænsede medlemstal kan peges på i hvert fald to aspekter.

DET TEOLOGISKE FAKULTET

AARHUS UNIVERSITET

For det første er det sandsynligt, at de ateistiske og humanistiske debattører ikke alene repræsenterer bevidst ateistiske holdninger. Med deres fokus på den enkeltes ret til at vælge, hvor meget og hvor lidt religion man vil "udsættes for", og deres opfordring til individuel bevidst stillingtagen, giver de ateistiske og humanistiske debattører udtryk for holdninger, som blandt religionsforskere opfattes som kendetegnende for tidens religiøse landskab. Her har blandt andre Linda Woodhead, Paul Heelas og Charles Taylor fremhævet, at det individuelle valg og den individuelle autenticitet i dag opfattes som centralt. Tidligere var traditionen og pligten i langt højere grad dominerende. De underlæggende værdier vidner om, at man misforstår den ateistiske og humanistiske bevægelse, hvis man alene ser dem som udtryk for en genopdagelse af den "gamle" religionskritik, som i det 19. og tidlige 20. århundrede blev fremført af blandt andre Ludwig Feuerbach, Sigmund Freud, Karl Marx og Friedrich Nietzsche. Den ateistiske og humanistiske bevægelse og dens gennemslagskraft må desuden ses som del af den spirituelle bølge, som i øjeblikket er den dominerende tendens i det religiøse landskab. Det betyder ikke, at ateistiske og humanistiske bevægelser kan karakteriseres som religiøse, men de er del af den generelle tendens til at markere religion som et område, der kræver selvstændig og individuel stillingtagen i stræben efter et autentisk liv.

For det andet vidner debatten om fadervor med dens mange prominente deltagere og interessen for de ateistiske og humanistiske foreningers mere generelle kritik af folkekirken særligt om, at fingeren her bliver sat på et politisk ømt punkt i forholdet mellem den danske og den kristne kulturarv. En tilsyneladende meget konkret diskussion om, hvorvidt fadervor er udtryk for forkyndelse i folkeskolen eller ej, kom forbavsende hurtigt til at handle om, hvorvidt uddannelse i den kristne kulturarv var godt eller dårligt. Fortalerne for fadervor i folkeskolen fremhævede først og fremmest fadervor som kulturel opdragelse og sammenlignede blandt andet fadervor med en fælles oplæsning af H.C. Andersens eventyr. Mennesker, som ikke nødvendigvis er overbeviste ateister, men som har et tvetydigt forhold til den danske folkekirkeordning og den kraftige politiske markering af den nære sammenhæng mellem dansk og kristen kulturarv, vil derfor sandsynligvis være enige med de ateistiske og humanistiske foreningers argumentation i den konkrete sag.

Ateisme, humanisme og folkekirken

Kritikken af folkekirken og dens nære forbindelse til staten er yderst centralt i den ateistiske og humanistiske debat, og deres kraftige agitation mod folkekirken særlige position i samfundet kritiseres ofte for en usædvanlig skinger tone, som ikke står mål med den i manges øjne temmelig uskyldige religionsform, som folkekirken udgør. Den næsten aggressive debatstil, som kendetegner de ateistiske og humanistiske debattører, ligner skrivestilen hos de kendte engelske og amerikanske repræsentanter for den såkaldte ny ateisme. De mest prominente navne er Richard Dawkins, Daniel Dennett, Sam Harris og Christopher Hitchens.

De britiske og amerikanske forfatterne skriver først og fremmest til et amerikansk publikum, hvilket blandt andet ses ved den store interesse for kreationisme og intelligent design, og skriver derfor også ind i en amerikansk religionsdebat, som i høj grad er præget af polarisering. Det bærer deres aggressive debatstil tydeligt præg af. Samtidig dvæler deres argumentation ofte længe ved elementer, som i en dansk og europæisk kontekst kan forekomme indlysende. Det gælder for eksempel lange udredninger om, at der er redigeret i de bibelske tekster, eller at de forskellige religioner deler en lang række typiske religionshistoriske kendetegn. Denne skrivestil og debattone er tilpasset et polariseret religiøst landskab, som ikke ligner det danske. Derfor kan det fremstå skingert, når danske ateistiske og humanistiske debattører anvender den samme stil.

DET TEOLOGISKE FAKULTET

AARHUS UNIVERSITET

De ateistiske og humanistiske debattører ville muligvis få endnu større indflydelse i den danske religionsdebat med en mere afdæmpet argumentation. Der er dog ingen tvivl om, at de mener det nøjagtigt så heftigt, som det formuleres: folkekirkeordningen og folkekirkens fortsatte delagtighed i visse sekulære institutioner er en krænkelse, fordi det er i modstrid med en sekulær samfundsopfattelse. Samtidig må man anerkende, at de ateistiske og humanistiske foreninger har haft en diskursiv indflydelse, som er langt mere vidtrækkende end deres medlemstal umiddelbart vidner om.

Hvis du vil vide mere:

Dawkins, Richard

2006 *Illusionen om Gud*, Thaning & Appel,

Frank, Lone

2007 *Den femte revolution*, Gyldendal, København

Harris, Sam

2007 *Troens fallit. Religion, terror og fornuftens fremtid*. Akademisk Forlag, København.

Heelas, Paul & Linda Woodhead

2005 *The Spiritual Revolution. Why Religion is giving Way to Spirituality*. Religion and Spirituality in the Modern World, Blackwell Publishing, Oxford.

Hitchens, Christopher

2007 *Gud er ikke stor. Hvordan religion forpester alt*, Gyldendal, København.

Nørmark, Dennis; Lars Andreasen

2007 *Det virkelige menneske*, People's Press

Taylor, Charles

2007 *A Secular Age*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, and London, England.

Woodhead, Linda

2004 *An Introduction to Christianity*, Cambridge University Press, Cambridge.

Andre henvisninger

www.ateist.dk

www.humanistiskdebat.dk

www.humanistisk-samfund.dk

www.livsceremonier.dk

DET TEOLOGISKE FAKULTET

AARHUS UNIVERSITET

The four Horsemen: <http://www.youtube.com/watch?v=9DKhc1pcDFM&feature=related>

[1] Liselotte Horneman Kragh er ikke repræsentant for en humanistisk eller ateistisk forening, men driver det selvstændige firma Livsceremonier, som tilbyder ritualer, som tilpasses klienternes livssyn.

[2] Disse ritualer kan ikke medregnes som ateistiske eller humanistiske ritualer, fordi Livsceremonier udfører ritualer alt afhængigt af klienters livssyn. De nævnes her dels fordi Ateistisk Selskab nævner Livsceremonier som ekstern samarbejdspartner, dels fordi Livsceremonier er uden tilknytning til et bestemt religiøst fællesskab og derfor vidner ritualerne om et bevidst fravalg af et defineret religiøst fællesskab.